

pa objavi knjigo z naslovom *The House in Antigua* (Hiša v Antigvi). To leto pregleda svoje še neobjavljene zapiske s svojih potovanj po Združenih državah, jih zbere in dopolni s portreti oseb in reportažnimi zapisi ter jih objavi v eni od svojih pomembnejših knjig, *My America* (Moja Amerika). S tem delom pa se pisatelj tudi dokončno poslovil od leposlovja.

Avtorica omenja, da je Adamič tako v domovini kot v ZDA veljal za pisatelja z izredno samosvojimi pogledi, pozneje pa celo za politično sporno osebnost, in ta oznaka se ga je držala vse do smrti. Že ena od njegovih prvih črtic o slovenskih priseljencih – 'bohunkih' – je sprožila pravo medijsko vojno v slovenskoameriškem periodičnem tisku. Tudi njegovo prvo knjižno delo *Dinamit* je bilo deležno različnih kritik, njegova stališča pa so zavračali tako ameriški delodajalci kot tudi radikalna levica, medtem ko sta bili deli *Vrnitev v rodni kraj* in *Boj* v njegovi stari domovini celo prepovedani.

Prispevek je zaključen s sklepom, da so bila trideseta leta eno najplodnejših obdobj slovenske izseljenske književnosti. Dela, ki jih je Janja Žitnik v svojem prispevku le bežno omenila, so nastala v času silovitih razrednih in ideoloških nasprotij, ki so pred drugo svetovno vojno v večini tedanjih dežel, kamor so se izseljevali Slovenci, podobno kot v domovini, dosegla svoj vrhunec.

Milan Likič Guček

Tone Brulc, **Argentina**. Založba Modrijan, d.o.o., Ljubljana 1997, 228 str.

Leta 1996 v Buenos Airesu umrli Tone Brulc se je začel kot pisatelj razmeroma pozno oglašati v javnosti. Šele kot upokojenec je zmagal s črtico Obup na literarnem natečaju tržaške revije *Mladika*. Tedaj se je v njem prebudila ljubezen do literarnega oblikovanja tekstov o slovenski polpreteklosti na kmečkem podeželju v nekdanji Sloveniji. Svoje zapise je prepletal s spomini na tragične dogodke med drugo svetovno vojno in z opisi tegob, ki so jih prestajali Slovenci v begunstvu in v zdomstvu. Ni pa se ustavil le pri razčlenjevanju življenja slovenskih izseljencev, temveč je pogledal tudi k Argentincem in njihovi mentaliteti. Odpravil se je še dlje in odkril izvornost zapostavljene in velikokrat pozabljene indijske Amerike in njene kulture. Šele leta 1993 je tedaj 65-letni Brulc izdal pri ljubljanski založbi Mihelač svojo prvo leposlovno knjigo, zbirko

novel z arhaizirajočim naslovom *Vardevanje angelčka*. Tej je leta 1996 tik pred pisateljevo smrtjo sledila prozna knjiga *Judeževi groši*, ki je spominska rekapitulacija druge svetovne vojne na Slovenskem z neprizanesljivo kritiko pomanjkljive katoliške protistrategije komunistični revoluciji.

Že v tej knjigi smo lahko v tretjem delu brali o koncu vojne v letu 1945, o omočnem življenju v begunskih taboriščih ter o selitvi političnih beguncev in preostankov domobrancev v čezoceanski svet. Zdaj pa je ljubljanska založba Modrijan izdala še nadaljevanje te velike Brulčeve slovenske odisejade. Kar nam pisatelj pod lapidarnim in vendar točnim naslovom *Argentina* ponuja v šestindvajsetih poglavjih, je vsekakor presenetljivo in vredno branja. To posthumno objavljeno Brulčevo delo namreč ni le moralistični opomin, zapisan proti uradnemu zgodovinoписju in zamolčevanju stvarnih dejstev, temveč je pregled slovenske argentinske stvarnosti, dokumentiran z mnogimi konkretnimi detajli in napisan s posebnega, alternativnega avtorjevega zornega kota, ki je za »uradne politike« vseh barv in veroizpovedi skoraj subverziven. Brulc je v nasprotju z večino v Argentini ustvarjajočih slovenskih piscev, ki so se vedno znova zatekali v prividni idilični svet izgubljene lepe domovine, oblikoval nov pogled na slovensko argentinsko stvarnost, kot se je razvijala in po avtorjevem mnenju propadala do današnjih dni. Slovensko življenje v zdomstvu opazuje brez plašnic čez oči, analizira ga zelo natančno in pozorno ter tako, da bralec istočasno med vrsticami začuti nevarni utrip 20. stoletja. Poleg ponovnega ovrednotenja argentinskih slovenskih začetkov v idealistični vzajemnosti zaradi izgubljene domovine povezane slovenske zdomske skupnosti, ne skopari s kritiko na račun poznejšega oportunitizma in privatnega koristoljubja. Morda Brulčeva kritika zdomskih razmer ni vedno objektivna. Zdi se, da ga jeza na travmatična lastna doživetja spodbuja k pretiravanju in črno-belim zarisom. Vendar je po drugi strani jasno, da avtor poroča predvsem o tem, kar je sam na lastni koži doživel in preстал. Že v *Judeževih groših* smo lahko spoznali avtorjevo odklonilno analizo vedenja domobranskega vodstva: »Zdomstvo je njegovo vodstvo pokopalo za manj kot trideset Judeževih grošev...« Ta *leitmotiv* se kot svarilni pisatelj opomin vedno znova oglasi tudi iz novega dela *Argentina*, npr. na strani 54: »Gospodom tam gori, ki si zopet lastijo vodstvo nad nami, potem ko so za **judeževe groše** prodali našo mladino in jo poslali v zakol v Kočevski Rog, ni treba lagati...« Posebno oster je na strani 58: »Kam s politiki in duhovščino, ki nas hodijo prodajat za **judeževe groše**...« Na strani 93 preberemo: »Tukaj jih je sam jezik kot mladega kosa rit, tam (na jugoslovanski UDBI, op. L. D.) pa so odgovarjali na vprašano

in nevprašano. Eni zastonj, drugi za groše in mape ZZ... Za **judeževe groše**. Zamorčki!« Nič manj kritično neizprosen ni na strani 61: »Nasramna kupčija... da bi nas še enkrat prodali...« Pa na strani 116: »**Judeževi groši** med revolucijo, v Avstriji, tukaj, še za spravo se skrivajo...« In stran 154: »Vodstvo je ostalo na varnem, tepce in mladino pa so pognali pred puškine cevi...« Ali stran 201: »Da ti ne rečem nič o starem Rupniku: če bi mogli, bi ga še enkrat prodali, posebno tisti, ki so se skrivali za njegovim hrbtom...« In ta Brulčev rezki ton nas spremlja vse do konca na strani 221, kjer se spet dogajajo kravje kupčije ob domnevni spravi z mrtvimi: »Koliko so ti plačali? Kaj morajo biti **judeževi groši** povsod na prvem mestu?«

Brulc poroča v stilu prizadetega kronista najprej o prvih slovenskih letih v Argentini, ki so bila, kot zapiše, »za veliko večino trda in okrutna.« Njegov pristop k stvarnosti je konkreten, včasih kar dokumentarno reportažen, toda jezik Brulčeve *Argentine* je istočasno samosvoj, zavezan pisateljevi kmečki dediščini v rojstni dolenski občini Šmihel-Stopice pri Novem mestu, in obogaten s sočnimi arhaizmi in narečnimi izrazi, ki jih današnji pisatelji v Sloveniji ne poznajo in ne uporabljajo. Takoj postane jasno, da avtor zastopa stališča in interese »malega človeka«, ki je vedno znova izpostavljen najrazličnejšim prisilam in ki ga mogočniki pri krmilu tako radi opeharijo in pustijo na cedilu. Pri tem je dokaj jerek. Ljubi nekakšen kmečki humor in figure pretiravanja, opisi težav in nedonošenosti pa se mu vedno znova prevesijo v ironične in satirične zarise, čeprav gre v bistvu za tragična nerazpoloženja in brezperspektivne razkole v slovenski zdomski skupnosti. Nad vsem pa lebdi težka usoda slovenskih ljudi na tujem. Tu pove Brulc veliko, čeprav je kratek in jedrnat, kot na strani 38, ko zapiše: »Amerika ljudi žre.« In tako aksiomatično misel poveže z usodo slovenskega posameznika in njegovih izgubljenih iluzij: »Vse se ti podre kot grad iz peska!« (stran 44).

V posameznih, včasih dokaj različnih poglavjih z raznovrstnimi epizodami nam avtor predstavi različne usode slovenskih emigrantov. Pripoveduje o postopnem vraščanju slovenskih ljudi v novo deželo, o gradnji sprva skromnih domov ob stalnem nostalgичnem vračanju spomina k »merjenju časa, ki je že pretekel«, kot lahko razberemo iz naslova novega poglavja na strani 16. Brulc prikazuje življenje, čustvovanje in pričakovanja pretežno preproste, po izvoru kmečke in zdaj delavske večine slovenskega zdomstva, ki mora trdo delati, da se lahko preživi. Opisuje postopne diferenciacije v zdomstvu, razkol med bazo in politiki iz nekdanjih »boljših« slovenskih slojev in krogov tam zgoraj, ki hočejo

tudi v novih emigrantskih razmerah voditi, ukazovati in manipulirati z ljudmi. Zato ne presenetiti, da je za Brulčev *Argentino* značilen poseben pogled na spreminjajočo se strukturo slovenske emigracije z vedno opaznejšo razpoko med delavsko večino slovenske skupnosti in njenim domnevnim vodstvom. Tega Brulčev vedno znova ostro kritizira in ironizira.

Na platnicah pisateljeve *Argentine* je pravilno zapisano, da prihaja na dan tudi še nikdar izpovedana stvarnost emigracijskega »čudeža«. To je vsekakor največja zanimivost in vrednost pričujoče Brulčeve publikacije. Pravzaprav bi jo lahko imenovali roman, saj pisatelj v razmeroma širokih pripovednih lokih obravnava dogodke in usodo posameznih protagonistov na kompleksen način. Notranje slovensko dogajanje in življenje svojih junakov Mihiča, Žurge, Šabca, Lebiča in drugih uokvirja v zunajo realnost velike Argentine. Bralec lahko spremlja njeno gospodarsko in politično življenje s številnimi krizami, vzpone in padce generalov in vlad, na koncu pa pisatelj poskrbi še za posebno in presenetljivo zgodbo, čeprav jo poda na zelo konvencionalen in stereotipen način. Na primeru sinov dveh slovenskih domobrancev, ki se priključita argentinski levičarski gverili za revolucionarno osvoboditev izkoriščanih ljudi, skuša predstaviti vedno znova v različnih oblikah se ponavljajoče upe in privide po boljšem življenju, ki se končajo v primežih nasilja in smrti. Čeprav se dogodivščina kljub nadaljevanju z vojno med *Argentino* in Veliko Britanijo za Malvinske, oziroma po angleško Falklandske otoke vsaj za enega od mladih slovenskih protagonistov »srečno« nadaljuje s prilagajanjem konvencionalnim oblikam družbenega življenja, ostane grenak priokus zaradi avtorjevega prikaza razslojevanja nekdanje kompaktne slovenske skupnosti. Pika na i je na koncu kravja kupčija slovenskih levičarjev in desničarjev, ki bi se radi dogovorili o nekakšni spravi, čeprav niso nikoli spremenili svojega enodimenzionalnega in polaščevalnega mišljenja. Formalno se Brulčev tekst heterogeno razpreda v številne pripovedne epizode, fragmente o posameznih dogodkih. Tudi to je pravzaprav značilnost novih protidogmatičnih literarnih načinov, ki edinozveličavno »totaliteto« radi razpršijo v avtonomne posamezne drobce o različnih vidikih resničnosti.

V *Argentini* je Brulčev nanizal vrsto dejstev in problemov, ki so ga bremenili vse življenje. Do nekaterih pojavov, posebno pa do napak vodij, funkcionarjev in etabliranih struktur je izjemno kritičen. Obsodi slovenski klerikalizem, stalno vmešavanje nekompetentnih v privatne usode ljudi, manipuliranje z občutki in zgodovinskim spominom. Razkrinka laž in sumničenja, kontrolo nad posamezniki, intrige in sprenevedanja v kulturi in politiki. Zanj se vedenjski načini zdomskega

katolištva kaj prida ne razlikujejo od negativnih pojavov v komunizmu. Brulc z ironičnim veseljem vzporeja podobnosti. Zato Brulčeva vsekakor zelo subjektivna podoba slovenske stvarnosti v Argentini marsikomu zagotovo ne bo všeč. Zdi se mi, da jo bodo radi zamoščali. To ni nič novega. Vendar je jasno, da je pričujoča pisateljeva trpka kronika argentinskega slovenstva važen literarni, predvsem pa kulturološki dokument, ki ga slovenska javnost ne bi smela prezreti. Vsak bralec te zadnje Brulčeve knjige se lahko vpraša: Kaj je torej resnica? In kaj smo storili tudi mi, da bi bila drugačna?

Lev Detela

